

פרשת שופטים

עניני מלך

[א]

מוריד במלכות

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: (דברים פרק יז, טו)
כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ: (יהושע פרק א, יח)

מקורות הדין

הגמ' במסכת שבת (נו, א) כותב כך, ואתו הרגת בחרב בני עמון, מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו, מאי טעמא מורד במלכות הוה דאמר ליה (שמואל ב, יא) ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים. עוד מקור להדין של מוריד במלכות שחייב מיתה, מציינו במסכת מגילה (יד, ב) בוויכוח שהיה בין דוד ואביגיל, שדוד רצה להרוג את נבל (בעלה) והיא שאלה אותו האם מותר לדון דיני נפשות בלילה. ודוד ענה לה שהיה מותר להורגו בלילה, משום דמורד במלכות היה ולא צריך למידייניה.

וכן פסק הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ג, ח) כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך, וכן כל המבזה את המלך או המחפרו יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא, ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד, ויש לו לאסור ולהכות בשוטין לכבודו, אבל לא יפקיר ממון ואם הפקיר הרי זה גזל.

מטעם רודף

בעיקר הדין שהמוריד במלכות חייב מיתה יש כמה מהלכים במפרשים. המהר"צ חיות בספרו תורת נביאים (פרק ז דין מלך ישראל) כ' לחדש שיסודו הוא בדין רודף, שהר"מ פסק (בהל' רוצח פרק א, ו), וכאן נמי כיון שממשלת המלך הוא הטבה כללית לכל העם, והפרט הרוצה למרוד ולהרוס יסודי החברה והנהגה ישרה, הוא נקרא רודף, כיון שמן מרידה נוכל להסתבב ולהסתעף מלחמות והריגות ושפיכת דם נקיים.

וכעין זה פירש הנצי"ב בספרו העמק שאלה (קמב, ט), ועי"ש שבזה מסביר איך אמרו בני גד ובני ראובן ליהושע, כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת, הרי יהושע לא היה מלך, אבל אם נאמר שהוא מטעם רודף ניחא, שיהושע היה השר צבא, ואם לא ישמעו לו זה יכול לגרום לפילה במלחמה.

האם יהושע היה מלך

אבל עי' ברמב"ם (הלכות מלכים פרק א, ג) אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו. הרי לן להדיא שדעת הר"מ היא שיהושע היה מלך. אבל עי' בדרשת הר"ן (דרוש יא) כשדן באריכות בתפקיד של המלך, שהוא לדאוג לסידור המדיני, היינו לדון אפילו שלא כדין כדי שלא יהיה הרס בתחום המדיני. וכ' שזה רק אחרי שהוקם מלך בישראל, אבל כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך. ועי"ש שמוכיח את זה מהא דמציינו בפרק נגמר הדין (סנהדרין מט, א), אמר לו עמשא אכין ורקין קא דריש, אזיל אשכחינהו

לרבנן דפתיח להו במסכתא, אמר כתיב (יהושע א, יח) כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר (שם) רק חזק ואמץ, הנה שנתנו בכאן ליהושע כח מלכות אף על פי שלא היה מלך.

חידושו של הרמב"ן לגבי כל חרם וכו'

והנה הרמב"ן סוף פרשת בחוקותי ובספרו "משפטי החרם", יצא לחדש שזה שכתוב (ויקרא פרק כז, כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, ופרש"י דמיירי ביוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי, שלא אמר כלום, והכוונה ב"מות יומת" שהרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה, דאין לו דמים ולא ערך. והרמב"ן הביא שרבותינו נחלקו בדבר (ערכין ו, ב), ויש מהם אומרים שהוא אזוהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן. אבל אומר הרמב"ן שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה, שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים, אם יחרימו על עיר להלחם עליה, וכן אם יחרימו על דבר, העובר עליו חייב מיתה, והוא חיובן של אנשי יבש גלעד, ושל יהונתן בן שאול שאמר לו אביו (ש"א יד, מד) כה יעשה אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן, ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן המקום הזה.

הנצי"ב רצה לחלוק על הרמב"ן, שאם כדבריו מי הכריח חז"ל לחדש דרשה אחרת, אלא שהטעם שעכשיו נהרג משום שמעל בחרמו של יריחו הוא כנ"ל, שיש כאן משום רודף, שע"י שמעל בחרם גרם חרון אף בישראל, ולכן נידון כרודף.

רודף בעקיפין

אבל לכאורה דברי הנצי"ב צ"ע, דבפשטות אינו רודף אא"כ מאיים להרוג משהוא, אבל כאן אע"פ שבגללו יש חרון אף, אבל אין כאן איום ישיר. ויש להביא סמך לדברינו מפינחס וזימרי, דלמה היו צריכים להגיע להדין של הבעל ארמית קנאים פוגעים בו, תיפוק ליה שזימרי היה חייב מיתה מדין רודף, שגם הוא גרם לחרון אף ולמגיפה.

על מי מוטל להרוג המורד במלכות

ויש להביא סמך לדבריהם, דהנה בסנהדרין (מט, א) מסופר כשתבע ליואב על זה שהרג את עמשא, אמר ליה, עמשא מורד במלכות הוה דכתיב (שמואל ב, כ) ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר וגו', אמר ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב (יהושע א) כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת, יכול אפילו לדברי תורה תלמוד לומר רק חזק ואמץ. וקשה אפילו אם נאמר שהיה מוריד במלכות, אבל מהיכ"ת שיואב יכול להרגו על פי עצמו בלי צווי המלך, אבל אם נאמר שיש עליו דין רודף ניחא.

מוריד במלכי אומות העולם

ולפי דבריהם מוסבר דברי הט"ז המחודשים, דביו"ד (סי' קנז, ח) על הדין שמותר למסור מי שחייב מיתה כשבע בן בכרי, כ' הט"ז נראה דלהכי נקטיה כשבע בן בכרי, דאע"פ דבדין תורה לא היה חייב מיתה אלא מצד חוק המלכות שמרד בדוד, מ"מ מוסרין אותו אם יחזוהו, ומינה אף בזמנינו מי שפושע ומורד במלכות שלו מוסרין אותו, וה"ה בשאר עבירות שאחד מוחזק בהם כגון עוסק בזיופים או שאר דברים שיש בהם סכנה, פשיטא שמוסרין אותו, ומן הראוי למסור אותו אפילו אם לא יחזוהו, כיון שהוא כמו רודף לשאר ישראל ע"י מעשיו הרעים שעושה בפשיעה. חידוש לנו הט"ז ששייך מוריד במלכות אפילו במלכי אומות העולם, ולכ' תמוה שדיני מלך לישראל ניתנה ולא לאומות העולם, אבל להנ"ל ניחא שאם יסוד החיוב הוא מדין רודף אז שייך גם בשאר מלכים.

רשות או חובה

אבל עי' בר"מ (פרק ג, ח מהל' מלכים) וז"ל כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג. ואם איתא שהחויב הוא מטעם רודף, למה הוי רק רשות להורגו, ולא חיוב גמור. עוד ק' ממה שכ' הר"מ אח"כ שאין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד, ואם איתא שהחויב מטעם רודף מה זה משנה איך הורגים אותו. עוד ק' מהא דפסק הר"מ (הלכות מלכים פרק ד, ט) כל הרוגי המלך ממונן למלך, ואם החויב מיתה מטעם רודף, למה נכסיו למלך. [דרך אגב ממה שכתב הר"מ כל המורד במלך ישראל, משמע דלא כהט"ז שגם במלכי שאר אומות שייך הדין של מורד במלכות]

הסבר עפ"י הרמב"ן

ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' רח) שרצה לחדש שההיתר למלך להרוג המורד, הוא מטעם הרמב"ן שהבאנו לעיל שיש למלך כח להחרים, ומי שיעבור על חרמו חייב מיתה. וע"כ אחר שהסכימו ישראל ואמרו ליהושע, והוא הדין לכל מלך, "כל איש אשר ימרה את פיך לכל אשר תצוונו יומת", הרי החרים כל עובר על מצות מלך ישראל אפילו אינו משבט יהודה. ועי"ש שמסיק וז"ל היוצא מדברינו דמרידה במלכות מטעם חרמן של ישראל בימי יהושע, והמורדים על מרע"ה במדבר לא נתחייבו מיתה, אף על פי דהיה בישורון מלך, מ"מ עדיין לא קבלו עליהם ישראל בחרם להמית המורד במלכות.

לאו שבכללות

ועי"ש שמביא קושיית המהר"ן חיות על הרמב"ן, דכשם שאין לוקין על הלאוין הנכללים בלא תאכלו על הדם, משום דהוה לאו שבכללות, (סנהדרין סג, א) ה"נ אין להמית העובר על החרם כיון דנכלל ביה עוד דבר אחר. ותמה עליו החת"ס דאין הכי נמי אי הוה כתיב האוכל על הדם ילקה, היה לוקה על כל עניני אכילת דם הנכללים בלא תאכלו, אבל לא כתיב מלקות אלא לאו, לא תאכלו, וילפינן דלוקין על לאו שבתורה מלאו דלא תחסום שור בדישו, וכל לאו דאינו מיוחד כמו לאו דחסימה, אלא כולל דברים רבים, אין לוקין משום דלא דמי ללאו דחסימה. אבל הכא כתיב להדיא כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, א"כ כל מה שסובל הפסוק הכל הוא בכלל מות יומת.

אבל גם על דבריו יש להקשות כנ"ל למה תלוי במלך, הרי כבר חל עליו חיוב מיתה. וגם מה שהקשינו על מהרצ"ח ונצי"ב דלמה דווקא סייף, ג"כ קשה על החת"ס, שסתם מיתה האמור בתורה הוא חנק (סנהדרין נב, ב). עוד קשה שמדברי הרמב"ן משמע שהפרשה של "כל חרם אשר יחרם", מיירי דווקא במלך שאוסר דבר בהנאה, ולא בכל אשר יצווה. עוד קשה שאע"פ שבימות יהושע קיבלו עליהם, למה זה מחייב דורות הבאות.

הלכה למשה מסיני שנכתב ע"י נביא

אלא נראה לומר שמקור החיוב הוא כפשוטו מהפסוקים ביהושע שהבאנו לעיל, דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת רק חזק ואמץ. ומה שהקשו האחרונים שאין הנביא רשאי לחדש דבר, צ"ל שהגדר הוא כמו שכתוב במסכת תענית (יז, ב) אמר ליה רבינא לרב אשי הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה, אמר ליה ולטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה לא למדנו ומדברי קבלה למדנו, (יחזקאל מד) כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי, הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה, אלא גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, הכי נמי גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. וה"נ הדין של מוריד

במלכות היה הלל"מ ונכתב ע"י יהושע. והא דהק' האחרונים שאין אלו דברי יהושע, אלא דברי בני גד וראובן, י"ל שאם יהושע כתב המילים בספרו אז ע"כ שזה חלק מדברי הנביא.

[ב]

כח שיש למלך לדון שלא עפ"י דין

הריגת עכן

כ' הרמב"ם (הל' סנהדרין סוף פרק יח) גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו, אלא על פי שנים עדים, וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם, הוראת שעה היתה או דין מלכות היה. והק' המהר"צ חיות (בתורת הנביאים שם) הרי כ' הר"מ שהרוגי מלך הוא בסייף, ויהושע הרג את עכן בסקילה, א"כ איך נאמר שהריגתו הוא מדין המלך.

ותי' המנ"ח (מצוה תצז) דהא דכ' הר"מ שהרוגי מלך בסייף לא אמר אלא במוריד במלכות, אבל מש"כ הר"מ (פרק ג, י) דכל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה, יש למלך רשות להרגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה, והורג רבים ביום אחד ותולה ומניחן תלויים ימים רבים להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם, זה אפילו בשאר מיתות נמי.

אבל עי' בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' א, ה) שהשיג עליו ממ"ש הר"מ (הלכות סנהדרין פרק יד, ב) כל מיתה מהם מצות עשה היא לבית דין להרוג בה מי שנתחייב בה, ואין רשות למלך להרוג באחת מהן אלא בסייף בלבד. ועי' בשו"ת החת"ס (הנ"ל) דמה שכ' הר"מ שהרגו מדין מלכות, אין הכוונה על עצם ההריגה אלא על זה שהרגו על פי הודאתו, אבל עצם חיוב מיתה היה בשביל שעבר על החרם כדברי הרמב"ן. ועי' בספר נחלת שמעון (על ספר יהושע סי' כז) בשם הילקוט, שהחיוב סקילה היה בשביל שחיללו את השבת.

היתר ליהושע לעבור על מצוות ה' להוראת שעה

ועי' בספר כלי חמדה פרשת וילך בשם הרמ"ע מפאנו, דליהושע אין היתר של הוראת שעה. ועי"ש שמוכיח דבריו מהא דדרשו חז"ל על הא דאמרו ישראל ליהושע כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יכול לדבר עבירה ת"ל רק חזק ואמץ וכו', והוא תמוה האם יהושע חשוד עליהם שיצוום לעבור על מצוות ה', אבל להנ"ל ניחא דמדובר שמצווה אותם לעבור בהוראת שעה, ואע"פ שלכל נביא מותר ליהושע אסור. והטעם משום שלא יאמרו אכתי לא שכיב משה שבקינן שמעתתיה. אבל הק' עליו מהר"מ הנ"ל שיהושע הרג עכן שלא עפ"י דין תורה.

כח המלך בז' מצוות ב"נ

כ' החמדת ישראל (לבעל הכל"ח בקונטרס נר מצוה אות עה) לחדש שזה שמלך יכול לדון שלא עפ"י דין אינו אלא בשבע מצוות ב"נ. עי"ש שמסביר עפ"י דברי דרשות הרן (דרוש יא) שיש הבדל יסודי בין דיני ישראל לדיני ב"נ, שאצל ב"נ המצוות אינם אלא בשביל סידור המדינה, ולכן לא צריך שני עדים וכו' אבל בדיני ישראל תכליתם הוא להוריד שפע ממעלה. ובזה מסביר הר"ן למה הדין דין לאמיתו נעשה שותף עם הקב"ה בבריאת העולם, והיינו נמי טעמא למה הסנהדרין ישבו בלשכת הגזית. ועי"ש שמאריך הר"ן שמשו"ה יתכן מצב שאם נלך לפי דיני תורה, יהיה בעיא מצד הסידור המדיני, ולכן נתנה התורה למלך הכח לפסוק שלא עפ"י דין תורה.

שני ספרי תורה למלך

ועי"ע בדרשות הר"ן (שם) שמפני זה הזהיר המלך וצוהו שיהא לו ספר תורה שני ויביא עמו, וזהו אמרו (דברים יז, יח-כ) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו' והיתה עמו וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה, כלומר שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט, צריך אזהרה מרובה לבלתי יסור מן המצוה ימין ושמאל, ולבלתי רום לבבו מאחיו, כפי היכולת הגדול שנתן לו השם יתברך. אבל בשופט לא הוצרך לכל אלו האזהרות, מפני שיכלתו מוגבל כפי משפט התורה, באמרו ושפטו את העם משפט צדק. והזהירו, שהמשפט ההוא לא יטהו בשום פנים, באמרו (שם טז, יט) לא תטה משפט. ולפי"ז טען החמד"י שאין למלך הכח הזה אלא לגבי דיני ב"נ, שהרי כל הסיבה שניתן לו הכח הוא כדי שלא ניגרע מב"נ מצד סידור המדינה, א"כ רק לגבי מצוות שלהם, שהם כל כולו משום סידור המדינה, ניתן לו הכח.

ולפי"ז מובן למה מיתתו רק בסייף, שאם נאמר שזה שהמלך יכול לדון שלא עפ"י אינו אלא כדי להשלים מה שחסר לנו, ויש אצל ב"נ, אז כמו שאצל ב"נ מיתתו בסייף, ה"נ בדינים אלו.

[ג]

איסור לרדת למצרים

מקורות בפסוקים ובגמ'

כתוב בפרשת מנוי מלך, רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס, וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: (דברים פרק יז, טז) הכוונה ב"ה' אמר" היינו מה שכתוב בפרשת בשלח (שמות פרק יד, יג) ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את מצרים היום, לא תסיפו לראתם עוד עד עולם. והיה אפשר לומר שאין זה אלא הבטחה אבל בפרשתינו מבואר שזה איסור.

הגמ' במס' סוכה (נא, ב) מתאר באריכות איך היה נראה הביהכ"נ באלכסנדריה של מצרים. תניא רבי יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריה של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל. אמרו כמין בסילקי גדולה היתה, סטיו לפנים מסטיו פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים, והיו בה שבעים ואחת קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב, ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן, אמר אביי וכולהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדן, מאי טעמא איענשו משום דעברי אהאי קרא (דברים יז) לא תסיפון לשוב בדרך הזה עוד. הרי לן להדיא שחז"ל הבינו שיש כאן איסור, לא רק הבטחה.

וכ"כ הר"מ (הלכות מלכים פרק ה, ז-ח) ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, מן הימים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר, הכל

אסור להתישב בה, בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים, שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ואלכסנדריא בכלל האיסור.

מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא, ולכבוש ארצות אחרות, ואין אסור אלא להשתקע שם, ואין לוקין על לאו זה, שבעת הכניסה מותר הוא, ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה, ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין, שהיא מותרת, ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות, שנאמר כמעשה ארץ מצרים.

איך גר הרמב"ם במצרים

אם אסור לגור במצרים, והגר שם עובר על ג' לאוין, נשאלת השאלה איך במשך הדורות גרו שם הרבה יהודים, וביניהם הרמב"ם. ועי' בספר כפתור ופרח (פרק ה) וז"ל וכן הדר בארץ מצרים שעובר שלשה לאוין. ושמעתי במצרים מפי ה"ר שמואל ז"ל אחד מבני בניו של הרמב"ם ז"ל, שכשהר"ם ז"ל היה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים, **הכותב העובר בכל יום שלשה לאוים פלוני**. וזה רק מגביר הקושיא אם חשב שעובר עבירה למה נשאר שם. ועי' בספר מרגליות הים (סנהדרין כא, ב) שמפקפק בשמועה זה.

נחרבו העיירות

ועי' בחידושי הריטב"א למסכת יומא (לח, א) שהקשה כנ"ל ותי', שיש אומרים שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו, ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחרי כן. ועי' בסמ"ג (לאוין רכז) שתי' כעין זה אלא מטעם שעלה סנחריב וביבל כל העולם כולו, וגם מצרים נתבלבלו כדתניא בתוספתא דקידושין (פ"ה ה"ו) אמר לו רבי עקיבא למנימין גר המצרי טעית כבר עלה סנחריב וכו'. אבל עי"ש שהק' דבסוכה (נא, ב) אומר ואלכסנדריא מאי טעמא דאיענוש, משום דעברו אהאי קרא דלא תוסיפו לשוב וגו' ואותו מעשה היה אחר בבלול של סנחריב. אבל נוסח הריטב"א הוא שהעיירות שהיו אז נחרבו, ולפי"ז לא תלוי כלל בסנחריב. אבל עדיין חידוש יש בזה שמהכ"ת שהתורה רק אסרה אותן עיירות, ובפרט לפי סברת הר"ם שלא ילמדו ממעשיהם הרע, אז אם עדיין גרים שם מצרים למה שהאיסור תתבטל.

בדרך הזה

עוד הביא בשם היראים שלא אסר הכתוב אלא להולך בדרך ההוא שמארץ ישראל והמדבר למצרים, דהכי כתיב קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. אבל עי' ברדב"ז (הלכות מלכים פרק ה, ז) שהשיג עליו דהא קרא דלא תשוב בדרך הזה עוד ניחא, אבל הנך קראי דכתיב לא תוסיפו לראותם עוד מאי איכא למימר, ששם לא כתוב "בדרך הזה". עוד ק' מהא דאמרו שאנשי אלכסנדריה נענשו משום שחזרו למצרים, ומהכ"ת שחזרו דרך המדבר. אבל עי' בספר היראים (סימן שט) וז"ל ויש לומר מדכתיב בדרך הזה, שלא אסר הכתוב אלא לשוב מארץ ישראל למצרים, אבל בשאר ארצות מותר. ולפי"ז לא קשה מאנשי אלכסנדריה.

ועי' בספר דברי שאול עה"ת (ריש פרשת מסעי) שמסביר למה התורה פירטה את כל המסעות שבני ישראל נסעו במדבר, משום דרק אם חוזר למצרים בדיוק כמו שעלו ממצרים עובר, ולכן צריכים לדעת בדיוק איך נסעו. אבל לכאורה דבריו תמוהים שא"כ כמעט ואי אפשר לעבור על האיסור, ולמה אסרה התורה להרבות סוסים משום חשש שיחזור למצרים, וכי קיים חשש שיחזרו בדיוק באותו מסלול. עוד קשה מההיא דאלכסנדריה של מצרים שנענשו משום שחזרו למצרים, וכי יעלה על הדעת שחזרו בדיוק כפי המ"ב מסעות שעלו דרכם לא"י.

ועי' בריטב"א שהנכון יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ, כל חוצה לארץ אחד הוא, ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ.

פטור של אונס

אבל לכאורה כל התירוצים האלה אינם מספיק ליישב הרמב"ם עצמו, שהרי לא מרומז כלל בדבריו, אחד מן התירוצים הנ"ל, אלא כ' סתם שאסור. ועי' ברדב"ז שרצה לתרץ שלא אסרה תורה אלא לירד לגור שם ולהשתקע, כדאיתא בירושלמי לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכיבוש הארץ, וכל היורדים תחלה לא ירדו להשתקע אלא לסחורה, ואע"ג דאח"כ נשתקעו אין כאן לאו אלא איסורא בעלמא. ועי"ש שרצה לדייק כן בהר"מ שכתב אסור להתישב בה, אבל דחה זה משום שסוף הלשון משמע דאיכא איסור לאו, שכתב ואין לוקין על לאו זה וכו' משום שאין בו מעשה, משמע שאיסור עכ"פ יש. וא"ת תיקשי לרבינו שהרי נשתקע במצרים. וי"ל דאונס היה על פי המלכות שהיה רופא למלך ולשרים, וגם אני נתישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה וקבעתי שם ישיבה וכי האי גוונא מותר ושוב באתי לירושלים. וכ"כ בספר כפתור ופרח (שם) שמסיים שאמרתי לו דרך חצי נחמה, שמא הרב ז"ל היה מוכרח לעמוד שם שהרי היה רופא למלך מצרים, וכענין ששנינו סוף פרק מרובה (ב"ק פג, א) באבטולס ב"ר ראובן שהתירו לו לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות. ולפי"ז יש להסביר מה שהביא הכפתור ופרח שחתם שעובר על ג' לאוין, דאע"פ שהיה אונס, אולי סבר שגם עבירה באונס מקרי עבירה, א"נ שחתם כך כדי שיהיה תמיד לפניו שאין מקומו כאן, כדי שלא יתרגל להמצב, וכשיהיה לו הזדמנות לצאת הוא יצא.